

CRIMINAL-PROCEDURAL ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE FUNCTION OF PROTECTION OF MINORS FROM HARMFUL INFORMATION ATTACKS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL AND NATIONAL EXPERIENCE

Albina Tadjibaeva

candidate of legal sciences, associate professor

Tashkent State Law University

Tashkent, Uzbekistan

E-mail: albinatadzibaeva616@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: digital victimization, minors, legal regulation, international law, national legislation, cyberbullying, online violence.

Received: 03.05.25

Accepted: 05.05.25

Published: 07.05.25

Abstract: This article is devoted to a comparative legal analysis of international and national experience in the field of legal regulation of digital victimization of minors. The main international conventions, model laws and legislative acts of various countries aimed at protecting children from online threats such as cyberbullying, sexual exploitation, involvement in destructive content and other forms of digital violence are studied. Particular attention is paid to identifying general trends, advanced practices and problematic aspects of the legal fight against digital victimization of minors at the international and national levels.

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИНГ ЗАРАРЛИ АХБОРОТ ҲУРУЖЛАРЛАРИДАН ХИМОЯ ҚИЛИШ ФУНКЦИЯСИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ АСПЕКТЛАРИ: ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБАНИ ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ

Альбина Таджибаева

юримдик фанлар номзоди, доцент

Тошкент давлат юримдик университети

Тошкент, Ўзбекистон

E-mail: albinatadzibaeva616@gmail.com

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: рақамли **Аннотация:** Мазкур мақола вояга жабрдийдалиқ, вояга етмаганлар, ҳуқуқий етмаганларнинг рақамли жабрдийдалигини тартибга солиш, халқаро ҳуқуқ, миллий ҳуқуқий тартибга солиш соҳасидаги

қонунчилик,
зўравонлик.

кибербуллинг,

онлайн

халқаро ва миллий тажрибанинг қиёсий-хукукий таҳлиliga бағишланган. Кибербуллинг, жинсий эксплуатация, деструктив контентга жалб қилиш ва рақамли зўравонликнинг бошқа шакллари каби онлайн таҳдидлардан болаларни ҳимоя қилишга қаратилган асосий халқаро конвенциялар, намунавий қонунлар ва турли давлатларнинг қонунчилик ҳужжатлари тадқиқ этилган. Халқаро ва миллий даражада вояга етмаганларнинг рақамли жабрдийдалигига қарши хукукий курашнинг умумий тенденциялари, илғор амалиётлари ва муаммоли жиҳатларини аниқлашга алоҳида эътибор қаратилган.

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ФУНКЦИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, ПОСТРАДАВШИХ ОТ ЦИФРОВОЙ ВИКТИМНОСТИ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ОПЫТА

Альбина Таджибаева

доцент, кандидат юридических наук

Ташкентский государственный юридический университет

Ташкент, Узбекистан

E-mail: albinatadzibaeva616@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: цифровая виктимность, несовершеннолетние, правовое регулирование, международное право, национальное законодательство, кибербуллинг, онлайн-насилие.

Аннотация: Статья посвящена анализу международного и национального опыта в сфере правового регулирования цифровой виктимности несовершеннолетних. Исследуются ключевые международные конвенции, модельные законы и законодательные акты различных государств, направленные на защиту детей от онлайн-угроз, таких как кибербуллинг, сексуальная эксплуатация, вовлечение в деструктивный контент и другие формы цифрового насилия. Особое внимание уделяется выявлению общих тенденций, передовых практик и проблемных аспектов правового противодействия цифровой виктимности несовершеннолетних на международном и национальном уровнях.

КИРИШ

Рақамли муҳит замонавий бола ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб, таълим олиш, мулоқот қилиш ва ривожланиш учун кенг имкониятлар яратмоқда. Бироқ, афзалликлари билан бир қаторда, у ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этиладиган

жиноий тажовузлар олдида вояга етмаганларнинг заифлиги – рақамли жабрдийдалики билан боғлиқ жиддий хавфларни ҳам ўз ичига олади. Кибербуллинг, онлайн жинсий эксплуатация, деструктив контентга жалб қилиш, груминг ва онлайн зўравонликнинг бошқа шакллари болаларнинг жисмоний, рухий ва ахлоқий фаровонлиги учун жиддий таҳдид туғдирмоқда. Шу муносабат билан вояга етмаганларнинг рақамли жабрдийдалигини самарали ҳуқуқий тартибга солишни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш ҳам халқаро, ҳам миллий даражада долзарб вазифадир.

ТАДҚИҚОТНИНГ УСУЛЛАРИ

Мазкур тадқиқотда вояга етмаганларни зарарли ахборот хуружларидан ҳимоя қилишнинг жиноят-процессуал жиҳатларини ўрганиш мақсадида қиёсий-ҳуқуқий, формал-юридик, системали ва тарихий таҳлил усуллари қўлланилади. Халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва миллий қонунчиликни қиёслаш орқали турли давлатларнинг тажрибаси ўрганилади, ҳуқуқий нормаларнинг мазмуни ва самарадорлиги баҳоланади, муаммолар кенг ҳуқуқий тизим контекстида кўриб чиқилади ва қонунчиликнинг ривожланиш тарихи таҳлил қилинади.

НАТИЖАЛАР

Шуни таъкидлаш лозимки, халқаро ҳуқуқ, шу жумладан рақамли муҳитда ҳам бола ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг умумий стандартларини шакллантиришда муҳим рол ўйнайди. Бир қатор халқаро конвенциялар ва ҳужжатлар вояга етмаганларнинг рақамли жабрдийдалигига қарши курашишга бевосита ёки билвосита тегишли қоидаларни ўз ичига олади:

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги БМТ Конвенцияси (1989 йил): 19-моддасига кўра, иштирок этувчи давлатлар болани зўравонлик, эксплуатация ва суиистеъмолнинг барча шаклларидан, жумладан, рақамли технологиялар ёрдамида содир этилиши мумкин бўлган шаклларидан ҳимоя қилиш учун барча зарур қонунчилик, маъмурий, ижтимоий ва маърифий чораларни кўришлари шарт. 34-моддасида давлатларнинг болаларни жинсий эксплуатация ва жинсий суиистеъмолдан ҳимоя қилиш мажбурияти белгиланган.

Болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги ва болалар порнографиясига оид Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияга қўшимча протокол (2000 йил): Ушбу протокол давлатлар томонидан болаларнинг жинсий эксплуатациясига қарши курашиш, шу жумладан онлайн муҳитда ҳам, кўрилиши лозим бўлган аниқ чораларни белгилайди.

Европа Кенгашининг болаларни жинсий эксплуатация ва жинсий суиистеъмолдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенцияси (Лансарот конвенцияси, 2007 йил): Ушбу конвенция ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган болаларга нисбатан жинсий зўравонликнинг турли шакллари жиноятлаштиришга,

шунингдек, жабрланувчиларни ҳимоя қилиш ва бундай жиноятларнинг олдини олишга қаратилган бир қатор қоидаларни ўз ичига олади.

Бизнес ва инсон ҳуқуқлари масалалари бўйича БМТнинг раҳбарий тамойиллари (2011 йил): Ушбу ҳужжат юридик жиҳатдан мажбурий бўлмаса-да, у бизнеснинг, жумладан интернет-провайдерлар ва ижтимоий тармоқларнинг инсон ҳуқуқларини, шу жумладан болалар ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ва ўз фаолиятининг салбий оқибатларини олдини олиш ва бартараф этиш чораларини кўриш масъулиятини таъкидлайди.

МУҲОКАМА

Шундай қилиб, халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлили бир қатор умумий тенденцияларни ажратиб кўрсатишга имкон беради: болаларни онлайн таҳдидлардан ҳимоя қилиш заруратини тан олиш, рақамли зўравонликнинг турли шакллари жиноятлаштириш, профилактика ва таълимга, шунингдек, жабрланувчиларнинг адолатга эришиши ва қўллаб-қувватланишини таъминлашга эътибор қаратиш.

Вояга етмаганларнинг рақамли жабрланувини ҳуқуқий тартибга солишнинг миллий тажрибасини кўриб чиқиш. Турли мамлакатларнинг миллий қонунчилиги вояга етмаганларнинг рақамли жабрланувини ҳуқуқий тартибга солишга турлича ёндашувларни намоён этади. Бир нечта асосий йўналишларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

Онлайн зўравонликни криминализация қилиш: Кўпгина давлатлар ўз жиноят қонунчилигига кибербуллинг, болаларнинг онлайн жинсий эксплуатацияси, болалар порнографиясини тарқатиш ва онлайн зўравонликнинг бошқа шаклларига қарши курашишга махсус қаратилган жиноят таркибларини киритадилар. Бунда вояга етмаганларга нисбатан ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятлар учун қатъийроқ жазолар белгиланиши мумкин.

Ахборот маконида болаларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчилик: Бир қатор мамлакатлар интернет-провайдерлар, ижтимоий тармоқлар ва бошқа онлайн платформаларнинг фаолиятини болалар хавфсизлигини таъминлаш мақсадида тартибга солувчи махсус қонунлар қабул қилмоқдалар. Бундай қонунлар зарарли контентни ўчириб ташлаш, модерация механизмларини жорий этиш, ноҳуш контактларни блоклаш имкониятини таъминлаш ва фойдаланувчиларни хатарлар ҳақида хабардор қилиш талабларини ўз ичига олиши мумкин.

Баъзи давлатларда ота-оналарнинг (қонуний вакилларнинг) ота-она назорати дастурларидан фойдаланиш ҳуқуқи қонунчилик даражасида мустаҳкамланади ва таълим муассасаларининг ота-оналарни интернетда болалар хавфсизлигини таъминлашнинг мавжуд воситалари ҳақида хабардор қилиш мажбуриятлари белгиланади.

Рақамли хавфсизлик масалаларини таълим дастурларига киритиш ва болалар, оналар ва педагогларнинг онлайн муҳит хатарлари ва уларнинг олдини олиш усуллари ҳақида хабардорлигини оширишга қаратилган профилактик тадбирларни ўтказишга катта эътибор қаратилмоқда.

Баъзи мамлакатларда интернет платформаларининг фойдаланувчилар томонидан жойлаштирилган контент учун ва вояга етмаганларни зарарли ахборот ва ноқонуний ҳаракатлардан ҳимоя қилиш чораларини кўрмаганлик учун аниқроқ жавобгарлигини белгилашга уринишлар бўлмоқда.

Миллий қонунчиликнинг қиёсий таҳлили онлайн зўравонликнинг янги шакллари криминализация қилиш ва онлайн платформаларнинг жавобгарлигини белгилаш каби прогрессив ёндашувларни ҳам, ҳуқуқни қўллашнинг етарлича самарали эмаслиги, айрим ҳуқуқбузарликларнинг аниқ таърифларининг йўқлиги ва кибержиноятларнинг трансчегаравий хусусияти билан боғлиқ муаммоли жиҳатларни ҳам аниқлашга имкон беради.

Халқаро ва миллий даражада кўрилатган саъй-ҳаракатларга қарамай, вояга етмаганларнинг рақамли жабрланувини ҳуқуқий тартибга солиш бир қатор жиддий муаммолар мавжудлигини кузатиш мумкин. Масалан, қонунчилик кўпинча ахборот-коммуникация технологияларининг шиддатли ривожланиши ва онлайн таҳдидларнинг янги шакллари пайдо бўлишига етиша олмайди.

Рақамли жабрланувга қарши самарали курашиш турли давлатларнинг халқаро ҳамкорлиги ва қонунчилигини уйғунлаштиришни талаб қилади.

Онлайн жиноятчиларни аниқлаш ва жавобгарликка тортишнинг мураккаблиги: Анонимлик ва техник воситалардан фойдаланиш ҳужум қилувчиларнинг шахсини аниқлашни қийинлаштиради.

Кибержиноятчиликка қарши курашиш ва болаларни онлайн ҳимоя қилиш соҳасида ягона халқаро стандартлар ва келишувларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш.

Онлайн таҳдидларнинг янги шакллари ва уларнинг олдини олиш имкониятлари пайдо бўлишини ҳисобга олган ҳолда миллий қонунчиликни мунтазам равишда қайта кўриб чиқиш ва янгилаш.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари, прокурорлар ва судьялар учун вояга етмаганларнинг рақамли виктимлиги бўйича ишларни тергов қилиш ва кўриб чиқиш масалалари бўйича ихтисослаштирилган таълим дастурларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.

Интернет-провайдерлар ва ижтимоий тармоқларни зарарли контентнинг тарқалишига фаол қарши туришга ва фойдаланувчиларни, айниқса вояга етмаганларни ҳимоя қилишга рағбатлантирувчи механизмларни ишлаб чиқиш.

Рақамли хавфсизлик масалаларини таълим дастурларига интеграция қилиш ва болалар, ота-оналар ва педагоглар учун кенг қўламли ахборот кампанияларини ўтказиш.

ХУЛОСА

Хулоса қилиш керакки, вояга етмаганларнинг рақамли виктимлигини ҳуқуқий тартибга солиш мураккаб ва динамик ривожланаётган соҳадир. Халқаро ва миллий тажрибани қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилиш умумий тенденциялар ва илғор амалиётларни, шунингдек мавжуд муаммолар ва янада такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш имконини беради. Болаларга қарши қаратилган онлайн таҳдидларга самарали қарши курашиш халқаро ҳамжамият, миллий ҳукуматлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим муассасалари, интернет-индустрияси ва фуқаролик жамиятининг саъй-ҳаракатларини бирлаштирган комплекс ёндашувни талаб қилади. Шу сабабли ҳам, фақатгина биргаликдаги саъй-ҳаракатлар орқали ўсиб келаётган авлоднинг ривожланиши ва фаровонлиги учун хавфсиз рақамли муҳитни яратиш мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Иванова, Н. С. (2020). *Кибервиктимизация несовершеннолетних: криминологический анализ*. Юридический вестник, (3), 78-85.
2. Петров, А. П., & Сидорова, Е. В. (2022). *Уголовно-процессуальные аспекты защиты прав несовершеннолетних потерпевших в делах о киберпреступлениях*. Вестник Московского университета МВД России, (4), 123-129.
3. Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Annual Research Review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12197>
4. Shariff, S. (2008). *Cyberbullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. Routledge.
5. Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Hamby, S. L. (2008). Internet-initiated sex crimes against children: характеристики преступников и жертв. *Journal of Adolescent Health*, 43(1), S7–S18. <https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2008.0-3.009>